

قُلْ أَدْعُو مِنْ دُونِ اللَّهِ مَا لَا يَنْفَعُنَا وَ لَا يَضُرُّنَا وَ
 نُرُدُّ عَلَى أَعْقَابِنَا بَعْدَ إِذْ هَدَانَا اللَّهُ كَالَّذِي اسْتَهْوَتْهُ
 الشَّيَاطِينُ فِي الْأَرْضِ حَيْرَانَ لَهُ أَصْحَابٌ يَدْعُونَهُ
 إِلَى الْهُدَى ائْتِنَا قُلْ إِنَّ هُدَى اللَّهِ هُوَ الْهُدَى وَ
 أُمِرْنَا لِنُسْلِمَ لِرَبِّ الْعَالَمِينَ (71) وَ أَنْ أَقِيمُوا
 الصَّلَاةَ وَ اتَّقُوهُ وَ هُوَ الَّذِي إِلَيْهِ تُحْشَرُونَ (72) وَ
 هُوَ الَّذِي خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَ الْأَرْضَ بِالْحَقِّ وَ يَوْمَ
 يَقُولُ كُنْ فَيَكُونُ قَوْلُهُ الْحَقُّ وَ لَهُ الْمُلْكُ يَوْمَ يُنْفَخُ
 فِي الصُّورِ عَالِمُ الْغَيْبِ وَ الشَّهَادَةِ وَ هُوَ الْحَكِيمُ
 الْخَبِيرُ (73) وَ إِذْ قَالَ إِبْرَاهِيمُ لِأَبِيهِ آزَرَ أَ تَتَّخِذُ
 أَصْنَامًا آلِهَةً إِنِّي أَرَاكَ وَ قَوْمَكَ فِي ضَلَالٍ مُبِينٍ
 (74) وَ كَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَ

الْأَرْضِ وَ لِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ (75) فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ
الَّيْلُ رَأَى كَوْكَبًا قَالَ هَذَا رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَا
أُحِبُّ الْآفِلِينَ (76) فَلَمَّا رَأَى الْقَمَرَ بَازِعًا قَالَ هَذَا
رَبِّي فَلَمَّا أَفَلَ قَالَ لَئِنْ لَمْ يَهْدِنِي رَبِّي لَأَكُونَنَّ مِنَ
الْقَوْمِ الضَّالِّينَ (77) فَلَمَّا رَأَى الشَّمْسَ بَازِغَةً قَالَ
هَذَا رَبِّي هَذَا أَكْبَرُ فَلَمَّا أَفَلَتْ قَالَ يَا قَوْمِ إِنِّي بَرِيءٌ
مِمَّا تُشْرِكُونَ (78) إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ
السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَ مَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ
(79) وَ حَاجَّهُ قَوْمُهُ قَالَ أَ تُحَاجُّونِي فِي اللَّهِ وَ قَدْ
هَدَانِ وَ لَا أَخَافُ مَا تُشْرِكُونَ بِهِ إِلَّا أَنْ يَشَاءَ رَبِّي
شَيْئًا وَسِعَ رَبِّي كُلَّ شَيْءٍ عِلْمًا أَ فَلَا تَتَذَكَّرُونَ
(80) وَ كَيْفَ أَخَافُ مَا أَشْرَكْتُمْ وَ لَا تَخَافُونَ أَنَّكُمْ

أَشْرَكْتُمْ بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ عَلَيْكُمْ سُلْطَانًا فَآيُ

الْفَرِيقَيْنِ أَحَقُّ بِالْأَمْنِ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ (81)

الَّذِينَ آمَنُوا وَ لَمْ يَلْبِسُوا إِيمَانَهُمْ بِظُلْمٍ أُولَئِكَ لَهُمُ

الْأَمْنُ وَ هُمْ مُهْتَدُونَ (82)

Say: "Shall we call on others besides Allah,— things that can do us neither good nor harm,— and turn on our heels after receiving guidance from Allah? – like one whom the Satans have made into a fool, wandering bewildered through the earth, his friends calling, ‘come to us’, (vainly) guiding him to the path." Say: "Allah's guidance is the (only) guidance, and we have been directed to submit ourselves to the Lord of the worlds;– "To establish regular prayers and to fear Allah: for it is to Him that we shall be gathered together." It is He who created the heavens and the earth in true (proportions): the day He saith, "Be," behold! it is. His word is the truth. His will be the dominion the day the trumpet will be blown. He knoweth the unseen as well as that which is open. For He is the wise, well acquainted (with all things). Lo! Abraham said to his father Azar: "Takest thou idols for gods? For I see thee and thy people in manifest error." So also did We show Abraham the power and the laws of the heavens and the earth, that he might (with understanding) have certitude. When the night covered him over, He saw a star: He said: "This is my Lord." But when it set, He said: "I love not those that set." When he saw the moon rising in splendour, he said: "This is my

~~~~~

Lord." But when the moon set, He said: "Unless my Lord guide me, I shall surely be among those who go astray." When he saw the sun rising in splendour, he said: "This is my Lord; this is the greatest (of all)." But when the sun set, he said: "O my people! I am indeed free from your (guilt) of giving partners to Allah. "For me, I have set my face, firmly and truly, towards Him Who created the heavens and the earth, and never shall I give partners to Allah." His people disputed with him. He said: "(Come) ye to dispute with me, about Allah, when He (Himself) hath guided me? I fear not (the beings) ye associate with Allah: unless my Lord willeth, (nothing can happen). My Lord comprehendeth in His knowledge all things. Will ye not (yourselves) be admonished? "How should I fear (the beings) ye associate with Allah, when ye fear not to give partners to Allah without any warrant having been given to you? Which of (us) two parties hath more right to security? (Tell me) if ye know. "It is those who believe and confuse not their beliefs with wrong – that are (truly) in security, for they are on (right) guidance."

اے محمدؐ! ان سے پوچھو کیا ہم اللہ کو چھوڑ کر ان کو پکاریں جو نہ ہمیں نفع دے

سکتے ہیں نہ نقصان؟ اور جبکہ اللہ ہمیں سیدھا راستہ دکھا چکا ہے تو کیا اب ہم

اٹے پاؤں پھر جائیں؟ کیا ہم اپنا حال اُس شخص کا سا کر لیں جسے شیطانوں نے

صحرا میں بھٹکا دیا ہو اور وہ حیران و سرگرداں پھر رہا ہو درآں حالیکہ اس کے

ساتھی اسے پکار رہے ہوں کہ ادھر آئیے سیدھی راہ موجود ہے؟ کہو، "حقیقت

میں صحیح رہنمائی تو صرف اللہ ہی کی رہنمائی ہے اور اس کی طرف سے ہمیں یہ

حکم ملا ہے کہ مالک کائنات کے آگے سرطاعت خم کر دو، نماز قائم کرو اور

اس کی نافرمانی سے بچو، اسی کی طرف تم سمیٹے جاؤ گے۔" وہی ہے جس نے

آسمان وزمین کو برحق پیدا کیا ہے۔ اور جس دن وہ کہے گا کہ حشر ہو جائے اسی

دن وہ ہو جائے گا۔ اس کا ارشاد عین حق ہے۔ اور جس روز صور پھونکا جائیگا

اس روز بادشاہی اُسی کی ہوگی، وہ غیب اور شہادت ہر چیز کا عالم ہے اور دانا اور

باخبر ہے۔ ابراہیمؑ کا واقعہ یاد کرو جبکہ اُس نے اپنے باپ آزر سے کہا تھا "کیا تو

بتوں کو خدا بناتا ہے؟ میں تو تجھے اور تیری قوم کو کھلی گمراہی میں پاتا ہوں۔"

ابراہیمؑ کو ہم اسی طرح زمین اور آسمانوں کا نظام سلطنت دکھاتے تھے اور اس

لیے دکھاتے تھے کہ وہ یقین کرنے والوں میں سے ہو جائے۔ چنانچہ جب

رات اس پر طاری ہوئی تو اُس نے ایک تارادیکھا، کہا "یہ میرا رب ہے۔" مگر

جب وہ ڈوب گیا تو بولا ڈوب جانے والوں کا تو میں گرویدہ نہیں ہوں۔ پھر

جب چاند چمکتا نظر آیا تو کہا یہ ہے میرا رب۔ مگر جب وہ بھی ڈوب گیا تو کہا اگر

میرے رب نے میری رہنمائی نہ کی ہوتی تو میں بھی گمراہ لوگوں میں شامل ہو گیا ہوتا۔ پھر جب سورج کو روشن دیکھا تو کہا یہ ہے میرا رب، یہ سب سے بڑا ہے۔ مگر جب وہ بھی ڈوبا تو ابراہیمؑ پکار اٹھا "اے برادران قوم، میں اُن سب سے بیزار ہوں جنہیں تم خدا کا شریک ٹھہراتے ہو۔ میں نے تو یکسو ہو کر اپنا رخ اُس ہستی کی طرف کر لیا جس نے زمین اور آسمانوں کو پیدا کیا ہے اور میں ہر گز شرک کرنے والوں میں سے نہیں ہوں۔" اس کی قوم اس سے جھگڑنے لگی تو اس نے قوم سے کہا "کیا تم لوگ اللہ کے معاملہ میں مجھ سے جھگڑتے ہو؟ حالانکہ اس نے مجھے راہ راست دکھا دی ہے۔ اور میں تمہارے ٹھہرائے ہوئے شریکوں سے نہیں ڈرتا، ہاں اگر میرا رب کچھ چاہے تو وہ ضرور ہو سکتا ہے، میرے رب کا علم ہر چیز پر چھایا ہوا ہے، پھر کیا تم ہوش میں نہ آؤ گے؟ اور آخر میں تمہارے ٹھہرائے ہوئے شریکوں سے کیسے ڈروں، جبکہ تم اللہ کے ساتھ ان چیزوں کو خدائی میں شریک بناتے ہوئے نہیں ڈرتے جن کے لیے اس نے تم پر کوئی سزا نازل نہیں کی ہے؟ ہم دونوں

فریقوں میں سے کون زیادہ بے خوفی و اطمینان کا مستحق ہے؟ بتاؤ اگر تم کچھ

علم رکھتے ہو۔ حقیقت میں تو امن انہی کے لیے ہے اور راہ راست پر وہی ہیں

جو ایمان لائے اور جنہوں نے اپنے ایمان کو ظلم کے ساتھ آلودہ نہیں کیا۔"

ऐ नबी, उनसे पूछो कि क्या हम अल्लाह को छोड़कर उनको पुकारें जो न हमें नफ़ा दे सकते हैं न नुक़सान? और जबकि अल्लाह हमें सीधी रास्ता दिखा चुका है तो क्या अब हम उल्टे पाँव फिर जाएँ? क्या हम अपना हाल उस शख़्स का सा कर लें जिसे शैतानों ने सहारा में भटका दिया हो और वह हैरान व सरग़रदा फिर रहा हो, दरआँ-हाले कि उसके साथी उसे पुकार रहे हों कि इधर आ यह सीधी राह मौजूद है? कहो, “हकीक़त में सही रहनुमाई तो सिर्फ़ अल्लाह ही की रहनुमाई है और उसकी तरफ़ से हमें यह हुक्म मिला है कि मालिके-कायनात के आगे सरे-इत्ताअत ख़म कर दो, नमाज़ कायम करो और उसकी नाफ़रमानी से बचो, उसी की तरफ़ तुम समेटे जाओगे।” वही है जिसने आसमान व ज़मीन को बरहक़ पैदा किया है। और जिस दिन वह कहेगा कि हश्र हो जाए, उसी दिन वह हो जाएगा। उसका इरसाद ऐन हक़ है। और जिस रोज़ सूर फूँका जाएगा उस रोज़ बादशाही उसी की होगी, वह ग़ैब और शहादत हर चीज़ का आलिम है और दाना और बाख़बर है। इबराहीम का वाक़िया याद करो जब कि उसने बाप आज़र से कहा था, “क्या तू बुतों को ख़ुदा बनाता है? मैं तो तुझे और तेरी क़ौम को खुली गुमराही में पता हूँ।” इबराहीम को हम इसी तरह ज़मीन और आसमानों का निज़ामे-सल्तनत दिखाते थे और इसलिए दिखाते थे कि

~~~~~

वह यक़ीन करनेवालों में से हो जाए | चुनाँचे जब रात उसपर तारी हुई तो उसने एक तारा देखा | कहा, यह मेरा रब है | मगर जब वह डूब गया तो बोला, डूब जानेवालों का तो मैं गिरवीदा नहीं हूँ | फिर जब चाँद चमकता नज़र आया तो कहा, यह है मेरा रब | मगर जब वह भी डूब गया तो कहा, अगर मेरे रब ने मेरी रहनुमाई न की होती तो मैं भी गुमराह लोगों में शामिल हो गया होता | फिर जब सूरज को रौशनी देखा तो कहा, यह है मेरा रब, यह सबसे बड़ा है | मगर जब वह भी डूबा तो इबराहीम पुकार उठा, “ऐ बिरादराने-क्रौम, मैं उन सबसे बेज़ार हूँ जिन्हें तुम खुदा का शरीक ठहराते हो | मैंने तो यकसू होकर अपना रुख उस हस्ती की तरफ़ कर लिया जिसने ज़मीन और आसमानों को पैदा किया है और मैं हरगिज़ शिर्क करनेवालों में से नहीं हूँ |” उसकी क्रौम उससे झगड़ने लगी तो उसने क्रौम से कहा, “क्या तुम लोग अल्लाह के मामले में मुझसे झगरते हो? हालाँकि उसने मुझे राहे-रास्त दिखा दी है | और मैं तुम्हारे ठहराए हुए शरीकों से नहीं डरता | हाँ, अगर मेरा रब कुछ चाहे तो वह ज़रूर हो सकता है | मेरे रब का इल्म हर चीज़ पर छाया हुआ है | फिर क्या तुम होश में न आओगे? और आखिर मैं तुम्हारे ठहराए हुए शरीकों से कैसे डरूँ जबकि तुम अल्लाह के साथ उन चीज़ों को खुदाई में शरीक बनाते हुए नहीं डरते जिनके लिए उसने तुमपर कोई सनद नाज़िल नहीं की है? हम दोनों फरीकों में से कौन ज़्यादा बेखौफ़ी व इत्मीनान का मुसतहिक़ है? बताओ अगर तुम कुछ इल्म रखते हो | हकीक़त में तो अमन उन्हीं के लिए है और राहे-रास्त पर वही हैं जो ईमान लाए और जिन्होंने अपने ईमान को जुल्म के साथ आलूदा नहीं किया |”

~~~~~